

מדריך הלכתי לימי בין המצרים

י"ז תמוז - כ"ט תמוז

לשנת תשפ"ג

ב"ה

פתח דבר

בהמשך ל"לוח הלכות ומנהגים" ו"המדריך היומי" על חגי ישראל, שיצאו לאור ע"י "וועד רבני ליובאוויטש - צרפת", והתקבלו בברכה בציבור. אנו שמחים להגיש בפניכם "מדריך הלכתי" לימי בין המצרים חלק א' הכולל הלכות ומנהגים מיום י"ז בתמוז עד יום כ"ט בתמוז.

הפרק הראשון של המדריך עוסק בהלכות ומנהגים הקשורים לתענית י"ז בתמוז ונכתב ע"י הרב **לוי יצחק פרנקל** שיחי'.

הפרק השני של המדריך עוסק בהלכות ומנהגים הקשורים לבין המצרים מיום י"ז בתמוז עד יום כ"ט בתמוז ונכתב ע"י הרב **מנחם מענדל ללום** שיחי'.

המדריך תורגם לצרפתית ע"י הרב **שמעון אלבו** שיחי'.

תודתנו נתונה ליוזם הפרויקט הרב **חיים אטלן** שיחי' מנכ"ל וועד רבני ליובאוויטש שלא חסך מזמנו וממרצו להגשמת מלאכת קודש זו.

בברכה שיהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

הרב לוי יצחק פרנקל

הרב מנחם מענדל ללום

דינים ומנהגים לתענית י"ז בתמוז

צום שבעה עשר בתמוז

נקרא בדברי הנביאים "צום הרביעי" (זכריה ח' י"ט) מפני היותו חל בחודש הרביעי, ונקבע ליום תענית מפני שבאותו היום אירעו חמשה דברים: א' שבירת הלוחות. ב' בוטל התמיד. ג' הובקעה העיר ירושלים. ד' שרף אפוסטמוס את התורה. ה' הועמד צלם בהיכל².

טעם התענית

מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם³.

הכרזת התענית

- מנהג הספרדים: שבשבת שקודם הצום, מכריז השליח ציבור (אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי), יום חלות הצום. חוץ מהצומות הבאים תשעה באב, יום הכיפורים, ותענית אסתר⁴.

- מנהג האשכנזים ומנהג חב"ד: שלא להכריז שום תענית⁵.

לקיחת כדורים ערב הצום: מותר לקחת כדורים לפני הצום הממעטים כח התיאבון⁶.

1. ר"ה י"ח, ב'.

2. תענית כ"ו.

3. רמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"א.

4. שו"ע או"ח סי' תק"נ ס"ד.

5. רמ"א שם.

6. אג"ק חלק ח"י עמ' ת"ע.

אכילה לפני התענית

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר. והוא שלא ישן שינת קבע. אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל, אלא אם כן התנה (קודם השינה) לאכול⁷.

שתייה אחרי השינה לפני התענית

לפי המחבר דין שתייה כדין אכילה⁸. לפי הרמ"א בשתייה אין צריך תנאי, דמסתמא דעתו של אדם לשתייה אחר השינה והוי כאילו התנה⁹. והאחרונים כתבו דלכתחילה ראוי להחמיר ולהתנות אף לשתייה, אמנם הרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות ללא תנאי¹⁰.

זמן וכמות האכילה

הרוצה לאכול תוך חצי שעה לפני עלות השחר, אסור לו להתחיל לאכול סעודת קבע¹¹ דהיינו אכילת פת או מזונות יותר מכביצה (57 ס"ק) אבל טעימה בעלמא דהיינו אכילת פת או מזונות כביצה ולא יותר וכן פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה מותרת¹². ואם התחיל לאכול פת או מזונות קודם חצי שעה מותר לאכול יותר מכביצה עד עלות השחר¹³.

זמן התענית

מתחיל מעלות השחר עד צאת הכוכבים.

7. שו"ע או"ח סי' תקס"ד ס"א.

8. שם.

9. שם. לכאורה יש להוכיח מדברי הרמ"א שמועיל תנאי ע"י מחשבה ואינו חייב להיות בדיבור, אולם בשו"ת אור לציון ח"ג פל"א תשובה ב' ובהערה שם עמוד רפ"ג כותב שבתענית ציבור יש להתנות דווקא בפה ואין די שיחשוב בלבו ומוכיח זאת מפסקי הב"י בישן תוך סעודתו דאינו חוזר ואוכל וכן מזה שצריך תנאי לפי המחבר אף עבור שתייה ואין אומרים שמסתמא דעתו של אדם לשתייה אחר השינה.

10. משנ"ב שם סק"ו בשם המג"א שם סק"ג.

11. משנ"ב סי' פ"ט סקב"ז.

12. שו"ע או"ח סי' רל"ב ס"ג, ובמשנ"ב שם סקל"ד.

13. ממשמעות שו"ע או"ח סי' רל"ה ס"ב.

זמן עלות השחר בעיר פאריז: 03:17

זמן צאת הכוכבים בעיר פאריז: 22:38

שאר העינויים

שאר העינויים מותרים¹⁴ בג' צומות הללו (י' טבת, י"ז תמוז, ג' תשרי) ולכן רחיצה מותרת אפילו במים חמים¹⁵, וכן סיכה, ונעילת נעלי עור, ותשמיש המטה.

כתבו האחרונים¹⁶ שנכון לבעל נפש להחמיר שלא להתרחץ במים חמים, (אבל רחיצת פניו ורגליו בחמין וכן רחיצת כל הגוף בצונן א"צ להחמיר¹⁷). וכן סיכה ותשה"מ (חוץ מליל טבילה) אולם אין להחמיר ללבוש נעלי עור¹⁸.

אולם יש שכתבו שגם בעל נפש אין צריך להחמיר כלל בשאר העינויים¹⁹.

החייבים והפטורים בתענית

הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר²⁰.

דין חולה: חולה שאין בו סכנה (וכש"כ שיש בו סכנה) פטור מלהתענות ואסור לו להחמיר על עצמו²¹.

14. שו"ע או"ח סי' תק"נ ס"ב.

15. והב"י כתב שם "וכן המנהג פשוט".

16. מג"א שם סק"ג, בשם השל"ה, א"ר סק"ב, חיי"א כלל קל"ג ס"ז, קשו"ע סי' קכ"א ס"ח, ומשנ"ב שם סק"ו.

17. פמ"ג משבצות זהב שם סק"א, ערוה"ש שם ס"ג.

18. שלא יהי' חובא וטלולא.

19. שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ל"ד וז"ל "ובאמת לא ראיתי שיחמיר בזה גם לבעל נפש" וכ"כ בספר פתחי תשובה או"ח סי' תקמ"ט להוכיח שיש להקל אף לבעל נפש. וכ"כ בספר חזון עובדיה ארבע תעניות עמוד כ"א ובהערה י' וכ"כ בספר נטעי גבריאל הלכות בין המצרים ח"א עמ' ע"ג.

20. שו"ע סי' תק"נ סעיף א'.

21. משנה ברורה סי' תק"נ סק"ד בשם חיי אדם כלל קל"ג ס"ו.

הגדרת חולה שאין בו סכנה: כגון שנפל מחמת חוליו למשכב או שיש לו מיחוש שמצטער כ"כ עד שנחלש ממנו כל גופו אעפ"י שהולך כנפל למשכב הוא דומה²².

חולה שנתרפא אך עודנו תשוש כח ויש חשש שאם יצום יחזור לחליו פטור מלהתענות²³.

תשוש כח או זקן שהרופא אומר שהתענית מזיק לו פטור מלהתענות²⁴.

במקרים פרטניים של חולשה זמנית או קושי לצום וכן במהלך טיפול רפואי או הוראות רופא יש לשאול רב כיצד לנהוג למעשה.

דין מעוברת ומניקה

מעוברות ומניקות שמצטערות²⁵ פטורות מלהתענות. וכיום המנהג להקל שלא יתענו כלל²⁶.

הגדרת מעוברת: כשמלאו ג' חדשים להריונה או לאחר מ' יום להריונה אם מרגשת צער, ואם מרגישה חולשה פטורה גם לפני מ' יום²⁷. ובזמנינו שיש לנשים בתחילת הריונן כל מיני תופעות הגורמות להן צער לכן

22. שו"ע רמ"א סי' שכ"ח סעיף י"ז, שו"ע"ר סי' שכ"ח סעיף י"ט.

23. ילקוט יוסף מועדים הל' ד' תעניות סעיף ח בשם כמה אחרונים.

24. כף החיים סי' תק"נ סק"ו.

25. ראה לשון השו"ע בסי' תקנ"ד ס"ה "עוברות ומניקות ... בשלושה צומות אחרים פטורין מלהתענות" ולשון הרמ"א בסי' תק"נ ס"א כתב "עוברות ומניקות שמצטערות הרבה אין להתענות". ראה לשון אדה"ז בסי' תר"ע ס"ה לגבי תענית בכורות אודות בכור קטן שאין לו אב שיתענה במקומו אזי אמו "אינה צריכה להתענות במקומו אם היא מעוברת או מניקה ויש לה צער". ראה מה שכתב החות יאיר בספרו מקור חיים וז"ל "חנם הוסיף הרמ"א תיבת 'הרבה' (אם מצטערות הרבה) ואין להחמיר כלל".

26. שו"ת תשובה מאהבה ח"ב (דף ל"ו ע"ד) בהגהות לסי' תק"נ כתב דסתם עוברות ומניקות מצטערות הרבה לכן אין להם להתענות רק בת"ב עכ"ד, ובשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ה תשובה ז' כתב "בזמנינו סתם מעוברת מצטערת היא ויש להקל שלא יתענו" וכ"כ בשו"ת יחוד דעת ח"א סי' ל"ה עמוד ק"ב "אולם נראה שבזמן הזה שירדה חולשה לעולם, גם לבנות אשכנז היוצאות ביד רמ"א יש להקל, שמסתמא נחשבות כמצטערות הרבה, ופטורות מהתענית. וכך מקובל להורות בקרב מורה הוראה, וכן פרסמו בי"ד רבני חב"ד בארה"ק עבור תענית עשרה בטבת תשפ"א.

27. משנ"ב סי' תק"נ סק"ג.

סתם מעוברת מצטערת היא ויש להקל להן שלא יתענו אפילו תוך מ' יום²⁸.

הגדרת מניקה

נחלקו בזה פוסקי זמנינו י"א²⁹ דווקא אם מניקה בפועל (ואפילו חלקית) במשך כל עשרים וארבעה חודשים שאחרי הלידה פטורה אבל אם אינה מניקה (לפחות חלקית) חייבת להתענות, ולפי"ז יולדת (וכן מפלת) שאינה מניקה פטורה רק עד ל' יום שאחרי הלידה³⁰.

וי"א³¹ שאפילו אם פסקה מלהניק פטורה במשך כל עשרים וארבעה חודשים שאחרי הלידה וכן לדעה זו מפלת (לאחר מ' יום להריונה) דינה כמניקת עד כ"ד חודשים לאחר ההפלה. אולם מפשטות דברי השו"ע משמע כי"א הראשון. ונראה דאם האשה בריאה ומרגישה בעצמה שיכולה לצום בשלוש צומות שהם ימי תענית ציבור תתענה והוא הדין לתענית אסתר, אבל אם היא מרגישה חולשה ומצטערת בתעניתה, יש להורות להתיר לה לאכול, ולסמוך על דברי המקילים³² וראוי לעשות בזה שאלת חכם.

אופן האכילה לפטורים מתענית

כל³³ הפטורים מלהתענות רשאים לאכול בבוקר, ואינם צריכים להתענות תענית שעות, ואינם צריכים לאכול פחות מכשיעור, אך לא יאכלו כדי להתענג אלא בשביל בריאות גופם. ונכון שיאכלו בצנעה³⁴,

28. שו"ת אור לציון ח"ג פרק כ"ה תשובה ז' הערה ז'.

29. שו"ת אור לציון ח"ג פכ"ה תשובה ז', ראה נטעי גבריאל בין המצרים פ"ה הערה א' בשם הרב מפאפא וטענתם דהרי המחבר בשו"ע סי' תקנ"ד ס"ה כתב על מעוברות ומניקות "ואעפי"כ ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד".

30. שו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"ו, רק עד ל' יום לפי הכרעת הי"א הראשון. שו"ת אור לציון בהערה שם.

31. שו"ת יחווה דעת ח"א סי' ל"ה, ירחון כנסת ישראל סי' ע"א, דעת תורה סי' תק"נ סק"א (להמהרש"ם) וטעמם משום שאין היולדת חוזרת לאיתנה עד עבור כ"ד חודש משום ש"אבריה מתפרקין (מחמת הלידה. רש"י) ואין נפשה חוזרת עד כ"ד חודש" (נדה ט, א).

32. שו"ת יביע אומר ח"י ריש סי' ל"ט. וכן קיבלתי בשימוש חכמים.

33. שו"ת אבני נזר או"ח סי' תק"מ.

34. שערי אפרים דיני קה"ת שער א סעיף י', שו"ת מנח"א ח"ג סי' ג'.

אך אינם חייבים להשלים את הצום לאחר זמן³⁵ אך מן הנכון לפדות בממוץ³⁶.

חינוך קטנים

קטן שלא מלאו לו י"ג שנים ויום אחד, וקטנה שלא מלאו לה י"ב שנים ויום אחד פטורים מלהתענות ואפילו מתענית שעות³⁷, ומ"מ קטן שיש לו דעת להתאבל (בבן 9) יש מחמירים שמאכילים אותו לחם ומים³⁸ או מאכל פשוט³⁹, כדי להתאבל עם הציבור, אמנם למעשה אין נוהגין כן⁴⁰ אלא נותנים להם כל צרכם אך מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו מעדנים ומיני מתיקה⁴¹.

תענית חתן וכלה: חתן וכלה שחל התענית בתוך שבעה ימי המשתה שלהם חייבים להתענות⁴².

בעלי ברית: אבי הבן, הסנדק והמוהל חייבים להשלים התענית⁴³.

שטיפת הפה וצחצוח שיניים

אין לשטוף את הפה בתענית ציבור⁴⁴, וכן אין לצחצח שיניו.

35. משנ"ב סי' תרפ"ו סק"ה.

36. מטה אפרים סי' תר"ב סעיף כ"ג.

37. למרות שהכף החיים הביא סי' תקנ"ד סקכ"ג דברי הערוך השלחן ובית הלל דיש לחנך הקטן לתענית שעות מכיון שאין סכנה בדבר מ"מ רוב הפוסקים כתבו שבתעניות דרבנן אין לחנכן אפילו לתענית שעות שו"ת רמ"ע מפאנו סוף סי' קי"א, א"ר סי' תקמ"ט סק"ז, חיי"א כלל קל"ג ס"ו, שו"ת פני מהדורא תנינא או"ח סי' ט"ז, מטה יהודה סי' תקנ"ד משנ"ב סי' תק"נ סק"ה, קשו"ע סי' קכ"א סוס"ט.

38. מג"א סי' תק"נ סק"ב, והאליה רבה הנ"ל, חיי"א הנ"ל, קשו"ע הנ"ל, משנ"ב הנ"ל, ומקור הדברים הם מהרמ"ע מפאנו הנ"ל.

39. חיי"א הנ"ל, ומשנ"ב הנ"ל.

40. כף החיים בסי' תק"נ סק"ט, ברכ"י סי' תקמ"ט סק"א.

41. שו"ת באר משה ח"ח סי' צ"ה.

42. משנ"ב סי' תק"נ סקי"ב.

43. משנ"ב סי' תקנ"ט סקל"ה.

44. שו"ע או"ח סי' תקס"ז ס"ג.

מי שיש לו צער יש להקל, רק יזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבואו המים לגרונו⁴⁵.

מי שיש לו ריח הפה חזק מאוד רשאי לצחצח שיניו במברשת עם משחת שיניים בלא מים⁴⁶, ואם מצטער לצחצח בלא מים מותר גם לשטוף אח"כ הפה במים אך יזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבואו המים לגרונו. וכן מותר להדיח פיו עם משקה כגון מי פה עם מים כי אין חשש שיבלע המשקה היות שמזיק לגוף⁴⁷.

שינויים בתפילה

אמירת עננו: אצל האשכנזים הקהל אינו אומר עננו בתפילת שחרית כ"א בתפילת מנחה⁴⁸ בברכת שומע תפילה⁴⁹. ואילו אצל הספרדים הקהל אומר עננו בין בשחרית ובין במנחה⁵⁰.

החזן (בחזרת הש"ץ) אומר ברכת עננו אצל כל העדות (אשכנזים וספרדים) הן בתפילת שחרית⁵¹ והן בתפילת מנחה בין ברכת גואל ישראל לברכת רפאנו⁵², אם יש בביהכ"ס עשרה מתענים⁵³. אולם אומרה אף אם יש לפחות ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות משיעור ככותבת (38 סמ"ק)⁵⁴ ואם לאו יאמרנו בשמע קולנו כיחיד במנחה⁵⁵.

שכח לומר עננו: טעה הש"ץ ולא אמר עננו ונזכר לפני שאמר את השם מברכת רפאנו חוזר ואומר עננו ורפאנו, אבל נזכר לאחר חתימת רפאנו

45. משנ"ב שם סקי"א.

46. שו"ת מנח"י ח"ד סי' ק"ט.

47. שו"ת באר משה ח"ח סי' צ"ד.

48. רמ"א או"ח תקס"ה ס"ג.

49. שו"ע או"ח שם ס"א.

50. שו"ע שם ס"ג, ילקוט יוסף הלכות ד' תעניות סעיף י"ט.

51. רמ"א תקס"ה ס"ג.

52. שו"ע או"ח סי' תקס"ו ס"א.

53. שם ס"ג.

54. ספר המנהגים עמ' 45 בשם הפסקי דינים להצ"צ או"ח סי' תקס"ו ס"ג, ושו"ת צ"צ שער המילואים ח"א ס"ח.

55. לוח כולל חב"ד, משנ"ב תקס"ו סקי"ג.

אומר עננו קודם חתימת שומע תפילה ויחתום "ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפילה". שכח גם בשומע תפילה, אומרה בברכה בפ"ע אחר ברכת שים שלום⁵⁶.

יחיד ששכח לומר עננו ונזכר אחר שאמר את השם בברכת שומע תפילה יאמרנו ללא חתימה אחר אלקי נצור לפני יהיו לרצון האחרון⁵⁷.

סליחות: בתפילת שחרית אחר חזרת הש"ץ⁵⁸ ואחר נפילת אפים, ובימי שני וחמישי לאחר אמירת ו' והוא רחום" לפני "אבינו מלכנו" אומרים סליחות לפי הסדר המופיע בסידור, ולאחר הסליחות אומרים את האבינו מלכנו הארוך⁵⁹ ואנחנו לא נדע. ואח"כ קוראים בתורה בפרשת "ויחל משה" אף אם יש בביהכנ"ס לפחות ג' מתענים⁶⁰.

תפילת מנחה: קטורת, אשרי, חצי קדיש, ואח"כ קוראים בתורה בפרשת "ויחל משה" ומפטירים "דרשו הוי", לאחר ההפטרה אומר השליח ציבור שוב חצי קדיש. בתפילת העמידה מוסיפים הציבור והשליח ציבור עננו (כל אחד במקומו), כמו"כ עליו להוסיף ברכת כהנים לפני ברכת שים שלום. באמירת התחנון לאחר נפילת אפים אומרים את האבינו מלכנו הארוך.

ש"ץ: ציבור המתענים יעמידו לש"ץ אחד שמתענה⁶¹. ואם עלה ש"ץ שאינו מתענה עמהם וכבר התחיל חזרת הש"ץ יאמר עננו שאומרים בת"צ ויאמר "ביום צום התענית הזה"⁶².

56. שוע"ר סי' קי"ט ס"ה.

57. לוח כולל חב"ד, שו"ע או"ח סי' תקס"ה ס"ב ובמשנ"ב סק"ז "קודם יהיו לרצון" ובשעה"צ סק"ו " היינו לכתחילה, ובדיעבד יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין".

58. שו"ע או"ח סי' תקס"ו ס"ד.

59. ספר המנהגים שם.

60. שם.

61. שו"ע או"ח תקס"ו ס"ה מג"א וט"ז שם.

62. משנ"ב סי' תקס"ו סק"ח.

עליה לתורה: וכן אין לעלות לתורה למי שאינו צם⁶³. ולכן כהן שאינו צם יצא מביהכנ"ס⁶⁴ לפני שמעלים את הראשון, אם אין כהן אחר בביהכנ"ס, כדי שאף אחד לא יפרש שהוא כהן פסול כיון שלא מעלים אותו לתורה⁶⁵ אבל אם יש שם כהן אחר אין צריך לצאת⁶⁶.

לבני אשכנז: אם כבר קראו למי שאינו צם לעלות לתורה בקריאה של שחרית בימי שני וחמישי בדיעבד יעלה לתורה⁶⁷. אולם בקריאה של מנחה⁶⁸ או בשחרית שאינו יום שני או חמישי יעלו מישהו אחר במקומו⁶⁹. אלא שאם הוא ת"ח ומחמת אונס ארע שלא התענה וצר לו להודיע שאינו צם, מפני חילול השם, לא יאמר שאינו צם ויעלה לתורה⁷⁰.

לבני ספרד: אפילו אם קראוהו בשמו לעלות לס"ת, יתנצל שאינו מתענה מחמת אונס, ויעלה אחר במקומו⁷¹.

לקיחת תרופות

לקיחת תרופה⁷² או גלולה מרה וכן כל שאין טעם טוב וערב לחיך⁷³ לצורך רפואה, מותר לבלוע בלי מים בתענית.

63. שו"ע או"ח סי' תקס"ו ס"ו. אבל ההגבהה והגלילה אינו בכלל העליות ומותר להעלותו, ראה מט"א לסי' תר"ב סקט"ו.

64. שם.

65. משנ"ב שם ס"ק כ"א.

66. שם ואם חושש שיקראוהו לעלות יאמר לחזן שלא יקראוהו.

67. כך מדברי המשנ"ב שם והשעה"צ כ"ד וכ"כ הפסקי תשובות ח"ו עמ' קס"א.

68. משנ"ב שם ובשער הציון סקב"ד.

69. לפי הט"ז שם סק"ז אם הוא עולה הרי זו ברכה לבטלה, אבל לפי המג"א שם סק"ח אינה ברכה לבטלה משום דהברכה הוא מפני כבוד הציבור. והמשנ"ב בסקב"א מחמיר אם אין חילול השם.

70. לוח כולל חב"ד בצום גדליה. ובמשנ"ב שם.

71. חזון עובדיה ארבע תעניות עמודים ק"ח - ק"ט כי יש בזה חשש ברכה לבטלה לדעת כמה פוסקים ראה שם באריכות בהערה ה'.

72. באר היטב סי' תקס"ז ומקורו בהלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז.

73. פסיקת הגר"ע יוסף ז"ל בספר לב אברהם ע' י"ז. הובא בילקוט יוסף מועדים הלכות ד' תעניות סעיף י"ד.

ואם א"א להחולה לבלוע בלי מים אז יבלענו עם מעט מים מרים כגון מים עם טיי שחור כדי לפגום בטעם המים⁷⁴.

ואם אין באפשרותו לבלוע הכדורים אלא עם מעט מים רגילים וכן במקרה שצריך לבלוע גלולות שיש בהם מתיקות⁷⁵ או סירופים ממותקים אין להתיר אלא באופן שאם ימנע מלקחתן יגיע לידי מצב של חולי שהיה פטור מלהתענות⁷⁶.

שכח ואכל

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית⁷⁷. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה⁷⁸. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית הזה⁷⁹. ואם אכל פחות משיעור ככותבת⁸⁰ (38 סמ"ק) בכדי אכילת פרס (7 דקות) או לא שתה רוב רביעית (4.4 סנטיליטר) לא נעקר התענית ממנו⁸¹ ויאמר עננו כרגיל "ביום צום תעניתנו"⁸².

עישון בתענית: יש אומרים שאסור לעשן סיגריות בימי תעניות⁸³, ויש מתירים⁸⁴. והעיקר כדברי המתירים⁸⁵.

74. כף החיים סי' תקנ"ד ס"ק ל"ד.

75. ובגלולה שטעמה מתוק יש עצה לקחתה ע"י עטיפתה בנייר מתוק פסקי תשובות עמוד קס"ד הערה 13, שש"כ פל"ט ס"ח.

76. עפ"י שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' צ"א.

77. שו"ע סי' תקס"ח סעיף א.

78. מג"א שם סק"ד.

79. משנ"ב שם סק"ג.

80. בשו"ת צ"צ שער המילואים ח"א סי' ח' מחלק בין תענית יחיד שמאבד תעניתו ע"י אכילת כזית ואילו בתענית ציבור מאבד תעניתו ע"י אכילת ככותבת.

81. משנ"ב שם סק"ה.

82. עפ"י שו"ת מהר"ם שיק סי' ר"צ ספר מרחשת ח"א סי' י"ד סק"ד, ספר לב אברהם סי' תקנ"ט סעיף ד' בשם הגרש"ז אויערבך.

83. משנ"ב סי' תקנ"ה סק"ח בשם כנה"ג סי' תקס"ז אות ג'.

84. שו"ת זרע אמת סי' ע"ג, שו"ת דרכי נועם או"ח סי' ט', שו"ת בית דוד או"ח סי' שמ"ג.

85. ברכ"י סי' תקס"ז בשם זקנו וכתב ובזמנינו פשט התיירו להקל, וכ"כ בא"א סי' תקס"ז.

אגרא דתענית⁸⁶: מנהג ישראל להרבות צדקה (בסבר פנים יפות⁸⁷) ביום התענית לפני תפילה מנחה, ויש משערין מה שהיה אוכל ביום זה ונותן לעניים⁸⁸.

דברי כבושין: כ"ק אדמו"ר הנהיג מחדש את המנהג שנהגו בעבר בקהילות ישראל לומר אחר תפילת מנחה דברי כבושין (לכה"פ כמה מילים) או מזמור תהילים המתאים. ובמקום שא"פ (מצד טרחת הציבור) שיחשבו עכ"פ דברי כבושין⁸⁹.

הטס ביום תענית: ממדינה למדינה ויש הפרשי שעות בין המדינות, שלפעמים נמצא שהיום מתארך ופעמים שהיום מתקצר, מתחיל להתענות כזמן המדינה שיצא ממנה ומסיים להתענות כזמן המדינה שמגיע אליה (בין לקולא ובין לחומרא)⁹⁰.

הלכתא למשיחא

כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח. ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו⁹¹.

מכיון שסיבת חורבן בית שני הוא מפני שהיתה בו שנאת חינוס⁹² וכתוצאה מכך אנו צמים, ולכן ע"י אהבת ישראל ואחדות ישראל

86. מקור מנהג זה מופיע במסכת ברכות ו, ב "אגרא דתעניתא צדקתא" וברש"י ד"ה אגרא: "שנותנין צדקה לערב לפרנסת העניים שהתענו היום".

87. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ד. טושו"ע יו"ד סי' רמ"ט ס"ג.

88. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ב. ומהטעמים לזה כדי שמה שאינו אוכל ושותה ביום התענית אכן יעלה סכום זה לקדושה ממש ולא ישאר סכום הסעודות בכיסו להשתמש בו לעניני חול (תו"מ התועדויות תשמ"ט ח"ב עמ' 460 הערה 35).

89. לקו"ש חלק כ' עמ' 352.

90. שו"ת חבצלת השרון ח"א סי' מ"ג, שו"ת אג"מ ח"ג סי' צ"ו קטע המתחיל ובדבר שינויי היום, שו"ת בצה"ח ח"א סי' ל"א שאולינן בתר המקום שהוא נמצא. באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום **שיצא משם**.

91. רמב"ם סוף הלכות תעניות.

92. יומא ט', ב'.

שהינם ההיפך של שנאת חינם מתבטלת סיבת הגלות ובדרך ממילא מתהפכים כל הצומות ל"ימים טובים וימי ששון ושמחה"⁹³.

⁹³. לקוטי שיחות חלק כ"ה ע' 269.

דינים ומנהגים לימי בין המצרים י"ז תמוז – כ"ט תמוז

הוראות מהרבי לתקופה זו

הרבי הזכיר החיוב ללמוד דיני ימי בן המצרים הלכה למעשה, כדי לדעת המעשה אשר יעשון עד ביאת משיח צדקינו¹ הרבי הוסיף, שיש ללמוד דברים הנוגעים לגאולה ולבניין בית במקדש² ובפרט, יש ללמוד : בספר יחזקאל מפרק מג עד מה, מסכתות מידות ותמיד, והלכות בית הבחירה להרמב"ם. יש להוסיף בצדקה יותר מהרגיל ובפרט לפני התפילה³. כמובן שכל זה שייך גם לילדים ולנשים. חשוב להוסיף באהבת חנם לארגן התוועדויות כמובן באופן המותר.

ברכת שהחיינו

בבין המצרים טוב להיזהר מלומר ברכת שהחיינו⁴ ומנהגנו⁵ שאין לומר שהחיינו אף בשבתות וראש חודש⁶.

שידוכים ונישואין

השידוכים מותרים בימי בין המיצרים. מותר לערוך ווארט (לחיים) בימים אלו עד ראש חודש אב ולא עד בכלל. מותר לעשות נישואין מר"ח עד ט"ז בתמוז (ועד בכלל), וטוב לקבוע זמן החתונה שיצא ששבעת ימי

1. התוועדות תשמ"ח ח"ד עמוד 78, 91, ולקו"ש כד עמ' 265 וכח עמ' 286 עמ' הע' 60, הרבי מזכיר גם את לימוד הזוהר איך שמוסבר בתורת החסידות וכן בענייני תפילה ואמירת תהילים יש להוסיף לכל הפחות תהילים אחד.

2. ספר השיחות תשמ"ט ח"ב עמ' 606.

3. לקו"ש כ"ג עמ' 265.

4. שו"ע תקנא, יז.

5. היום יום עמ' עב.

6. שו"ע האר"י הלכות בין המצרים ט"א.

המשתה (שבע ברכות) יסתיימו קודם י"ז בתמוז⁷ אך מעיקר הדין מותר לעשות שבע ברכות ללא ריקודים ומחולות.

מנהג האשכנזים וחב"ד : שלא לערוך נישואין מי"ז תמוז עד למחרת תשעה באב ועד בכלל, אפילו למי שלא קיים מצווה פריה ורביה⁸.

מנהג רוב הספרדים לערוך נישואין עד ראש חודש אב ולא עד בכלל, ונמנעים מליל ראש חודש אב⁹. אך יש מן הפוסקים הספרדים שנוהגים כשיטת האשכנזים¹⁰.

קניית בגדים

מי"ז בתמוז עד ערב ראש חודש אב אין לקנות בגדים חשובים כדי לא לברך עליהם ברכת שהחיינו¹¹. נמנעים מזה גם לבגדים רגילים אעפ"י ש מנהג חב"ד בדרך כלל כל השנה, לא לברך שהחיינו על בגדים רגילים¹². על כל פנים מותר לקנות מנעלים רגילים ובגדי גוף (גרבים, גרביונים, גופיות, תחתונים וכו') וללבשם מיד אחר הקנייה.

יש מצבים מיוחדים שיהיה מותר לקנות אף מי"ז בתמוז עד ערב ראש חודש אב, בגדים רגילים או חשובים, אבל ללבוש רק אחרי תשעה באב : כשיש מחיר או מבצע מיוחד בי"ג ימים אלה ולא תהיה הזדמנות לקנות באותו מחיר, או אם הבגד נמצא רק עכשיו ולא נוכל לרכוש אותו אחרי זה.

וכן מי שאין לו בגד אחר (אבידה, גניבה וכו'), מותר לו לקנות וללבוש מיד בגדים רגילים או אף בגדים חשובים אם יש לו צורך בהם בתקופה הזאת, אבל לא יברך שהחיינו.

7. עיין שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סימן סו ובנטעי גבריאל בין המצרים דף מט בהערה א.

8. רמ"א אורח חיים תקנ"א סעיף ב.

9. שו"ע או"ח תקנא, ב שו"ת יביע אומר ח"ו או"ח מ"ג.

10. בן איש חי דברים אות ד.

11. שו"ע או"ח תקנא, מב.

12. כך מובא בשם הרבי ריי"ץ.

מוזיקה

אסור לרקוד או לנגן או לשמוע מוזיקה בכלי-זמר בשלושה שבועות אלו, ויש להחמיר בזה גם לילדים שהגיעו לחינוך (6-7 שנים). אך נהוג להקל בשירה בפה ובשמיעת שירה כזאת מוקלטת.

יש מצבים שאפשר להקל לשמוע מוזיקה : אדם חולה אשר מרותק למיטה, או מי שנמצא במצב של מרה שחורה או מטופל נפשית וכדומה ושמיעת נגינה מרגיעה אותו, וכן מי שבנהיגה וזה עוזר לו להיות עירני. יש מקום להתיר שמיעת מוזיקה של ניגוני התעוררות, ובפרט שירים העוסקים בחורבן ובגלות.

אפשר להתיר במסגרת גן ישראל, להשמיע מוזיקה מוקלטת, שלא לשם שמחה, עד ראש-חודש¹³ ולא עד בכלל.

כל פעילות ספורטיבית מותרת. אם יש מוזיקת רקע, הדבר מותר אך ממידת חסידות טוב להמנע גם לשמוע מוזיקה זו. הטיולים והבילויים מותרים אך נדרשת זהירות לדברים המהווים סיכון למשל, להכנס לעומק הים כשהים סוער.

תספורת

לגבי תספורת הנוהג לא להסתפר בשלושה שבועות עד חצות היום של עשירי באב למנהגי אשכנז וחב"ד¹⁴ ועד מוצאי תשעה באב למנהג ספרד¹⁵. וזה כולל כל השערות שבגוף חוץ מריסי עיניו או שער הגבות. ואין בזה הבדל בין אנשים לנשים וילדים. גם ילד המגיע לגיל שלוש, יש לדחות התיספורת לאחר בין המצרים, בעשירי באב אחר חצות.

היתרים לגברים : מותר לאיש לספר השפם אם מפריע לו לאכול. כמו כן, מי שיש לו בלורית מותר ואף לספר משום חציצה בהנחת תפילין דהוי צורך מצווה¹⁶.

13. שו"ע תקנא, ג וברמ"א.

14. משנ"ב תקנ"ח, ג.

15. חזון עובדיה, ארבע תעניות, דף תטו.

16. פמ"ג כה סק"ד.

היתרים לנשים : יש להתיר לאשה להסתפר במקרים הבאים : (א) מטעמי צניעות (שערותיה נראות), (ב) חשש חציצה (ואפילו לצורך טבילה לאחר ת"ב, כיון שנוהגין שלא לגלח ג' ימים קודם הטבילה), (ג) וכן ליטול שער הגוף כדי שלא תתגנה על בעלה, (ד) או לצורך שידוכים. לגבי פאה, אפשר לתת לפאנית לצבוע, לגזור, לסדר, וכדומה.

ציפורניים

בנוגע לגזיזת ציפורניים מותר לגזוז ציפורני היד והרגל בשלושה שבועות אלו¹⁷ אבל מנהג חב"ד להמנע מזה מראש חודש אב.

טיפול רפואי

עדיף להמנע מלבצע טיפולים רפואיים מורכבים בתקופה ויש במידת האפשר לדחות זאת לאחר תקופת בן המצרים. אבל, אם הרופאים אומרים שיש לבצע הטיפול בהקדם האפשרי, יש להשמע להוראותם. ואם אפשר, עדיף לעשות הטיפול לפני שבת חזון. כמובן ופשוט, שכל הטיפולים שיש בהם משום פיקוח נפש, אין לדחות כלל, אפילו שעה אחת. כל הטיפולים הרפואיים שאינם כרוכים בסכנה : ביקור אצל רופא משפחה, טיפולי שיניים וכדומה, הדבר מותר¹⁸.

17. מג"א תקנא.

18. היכל מנחם א עמוד קפ"ח.